

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 222-237

Geliş Tarihi: 04.03.2020 Kabul Tarihi: 22.04.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Şeker Pancarında Kota Uygulamasının Kütahya Şeker Pancarı Üretimine ve Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Etkisi

Şeyma YILMAZ KUŞÇUOĞLU¹, Prof. Dr. Ergin UZGÖREN²

Özet

Tarım, kalkınma süreçlerinin ilk aşamasını oluşturması açısından özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri için kritik öneme sahiptir. Tarımsal bir ürün olan şeker pancarı, yüksek katma değere sahip şekerin başlıca hammaddesi olması bakımından önem kazanmaktadır. Bu nedenle tüm ülkeler, stratejik ürün olarak şeker piyasasını düzenlemeye yönelik çeşitli tedbirler almaktadırlar. Türkiye’de de şeker piyasasını düzenlemek amacıyla çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu çalışmada 1998’den beri uygulanan pancar üretim kotasının Kütahya’daki şeker pancarı üretimine ve pancar üreticilerinin sosyo-ekonomik durumlarına olası etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, Kütahya’da şeker pancarı üreticisi çiftçilerden kolayda örneklem yöntemiyle seçilmiş olan 60 üreticiye anket uygulanmıştır. Anket sonuçları analiz edildiğinde, Kütahya’da pancar üretiminin kota uygulaması ile çok büyük değişiklikler göstermediği, pancar üretilen alanların ve üretilen pancar miktarının büyük oranda sulama olanakları ve tarım arazilerinin parça sayısı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Kota Uygulamaları, Şeker Pancarı Kota Uygulaması, Şeker Pancarı.

The Effect of Quota Application on Sugar Beet on Kutahya Sugar Beet Production and Socio-Economic Status of Producers

Abstract

Agriculture is especially critical for the economies of developing countries, as it constitutes the first stage of development processes. Sugar beet, which is an agricultural product, gains importance in terms of being the primary raw material of sugar with high added value. For this reason, all countries take various measures to regulate the sugar market as a strategic product. Various applications have been made to regulate the sugar market in Turkey. The aim of this study is to investigate the possible effects of sugar beet production quota applied since 1998 on sugar beet production in Kutahya and the socio-economic status of beet producers. For this purpose, a questionnaire was applied to 60 farmers who were selected from sugar beet farmers in Kutahya by sampling. When the results of the survey were analyzed, it was concluded that the production of beets in Kutahya did not show great changes with the application of quotas, the areas of beet produced and the amount of beet produced were largely related to irrigation possibilities and the number of parts of agricultural land.

Keywords: Agricultural Quota Applications, Sugar Beet Quota Application, Sugar Beet.

¹Doktorant Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, seyma.yilmaz6@ogr.dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2738-2032

² Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, ergin.uzgoren@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9031-9768

GİRİŞ

Şeker, insanların ihtiyaç duydukları temel bir gıda maddesi ve enerji kaynağı olarak önemli bir tarım ürünüdür. Ayrıca lezzeti ve farklı alanlarda kullanılabilen bir hammadde olması, şekerin insan beslenmesindeki önemini arttırmaktadır. Şeker; şeker kamışı ve şeker pancarı olmak üzere iki bitkiden elde edilebilmektedir. Şeker kamışı sıcak iklim kuşağında yetiştirilirken, şeker pancarı daha çok ılıman iklim kuşağında yetiştirilmektedir. Bulunduğu konum itibarıyla ılıman iklim koşullarının hâkim olduğu Türkiye şeker pancarı üretim sahası içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle Türkiye’de şeker üretimi için gerekli hammadde ihtiyacı şeker pancarından karşılanmaktadır (Karadeniz, 2016, s. 327-328).

Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana üretilen şeker pancarı, 1980’li yılların sonundan itibaren yüksek verim elde edilen bir ürün haline gelmiştir. Pancar üretimindeki yüksek verim ve doğal olarak da çiftçilerin elde ettiği yüksek kârlar, diğer tarım ürünü üreticilerini de pancar ekmeye yöneltmiştir. Öyle ki 1994 yılında 13 milyon ton olan pancar üretimi, 1998 yılına gelindiğinde 20 milyon tonun üzerine çıkmıştır. Pancar üretiminde görülen bu artış Türkiye genelindeki şeker stoklarının artmasına neden olmuş ve şeker piyasasında istikrarsızlığa yol açmıştır. Piyasadaki istikrarsızlıkların giderilebilmesi ve planlı bir üretim yapılabilmesi amacıyla, 1998 yılında pancar üretiminde kota uygulamasına geçilmiştir (Erdoğan, 2017, s. 18). Ancak bu düzenleme ile şeker piyasasında istikrarlı bir üretim sağlanırken diğer taraftan da üreticilerin üretim dokusu ve sosyo-ekonomik yapıları üzerinde değişiklikler meydana gelmiştir (Kaya, 2015, s. 44). Bu nedenle, özellikle kırsal kesim nüfusunun sosyo-ekonomik kalkınmasında önemli bir ürün olan şeker pancarı üretimi ile ilgili oluşturulan yasal düzenlemelerin üreticiler üzerindeki etkilerinin incelenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, şeker yasasında meydana gelen değişikliklerin, Kütahya’daki pancar üretimi ve üreticilerin sosyo-ekonomik durumları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Türkiye’de şeker pancarı üretim kotasının şeker ve şeker pancarı üretimi üzerindeki etkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışma olması ve Kütahya’da analitik ve bilimsel bir çalışmaya ulaşılamamış olması, bu çalışmanın literatüre katkısını önemli hale getirmektedir.

Çalışmada öncelikle çalışmanın amacına yönelik olarak daha önce yapılan çalışmaların literatür özeti sunulmuş ve Türkiye’de şeker ve şeker pancarı üretimi genel olarak ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye’de şeker piyasasının gelişimi ve kota uygulamalarının ülke genelindeki şeker üretimine etkisi ele alınmıştır. Ardından, Kütahya’daki şeker ve şeker pancarı üretimi hakkında bilgiler verilerek, pancar üretiminin il ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Son olarak, Kütahya Şeker Pancarı Üreticileri ile yüz yüze görüşme yoluyla yapılan anketlerden elde edilen veriler IBM SPSS programı kullanılarak analiz edilmiş ve kota uygulamasının üretici üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Literatür Özeti

Literatür incelendiğinde, sosyal bilimler alanında şeker ve şeker pancarı ile ilgili olarak yapılan çalışmaların şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ve şeker piyasasında uygulanan politika üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

(Ceylan, İlbasmış, & Özkan, 2018) çalışmalarında, şeker pancarı üretim planlamasında fiyatın etkili olup olmadığını 1960 ve 2015 yılları arası için ikincil veriye dayalı zaman serisi analizi aracılığıyla incelemişlerdir. Çalışmada sektörün geleneksel özellikleri ve sözleşmeli tarıma bağlılıkları, üretim arzının fiyat değişimine olan % 6 kısa vadeli ve % 13 uzun vadeli tepkisi ile kanıtlanmıştır. Ayrıca, kısa dönem denge bozukluklarının uzun dönemde yaklaşık % 90 oranında düzeldiği, yani arz değişiminin uzun döneme döndüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Çiçek ve Acar (2018) çalışmalarında, Türkiye’de şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ve bu özelleştirmelerin şeker fabrikası işçileri ile şeker pancarı üreticileri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada Burdur Şeker Fabrikası ile ilgili değerlendirilmeler yapılmış ve Pankobirlik ile Şeker-İş Sendika yöneticileriyle görüşmeler düzenlenmiştir. Çalışmada, özelleştirme işlemlerinin Burdur Şeker Fabrikası’nda çalışan işçi sayısında azalmaya neden olduğu ve pancar çiftçilerinin ellerindeki şeker pancarını nasıl teslim edeceklerinin giderek belirsizleştiği sonucuna varmışlardır.

Koç, Ergün, & Kartal (2018) çalışmalarında Sivas ilindeki şeker pancarı üreticilerinin sorunlarını incelemişler ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. Yöntem olarak mülakat ve saha gözlemlene yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada, sorunların belirlenmesine yönelik olarak anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmada, üreticilerin pancar tohum seçiminde don olaylarına karşı alınan tedbirlerde, üretim alanlarındaki yabancı ot ve hastalıklarda, sulama yöntemleri ve gübre seçimlerinde, pazarlama ve kota uygulaması gibi alt problemler açısından incelemeler yapılmış ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Bıyık ve Atabey (2017) çalışmalarında Türkiye’de şeker kanununu değerlendirerek, şeker kurulunun uyguladığı kotalarla piyasadaki düzenleyici rolünü incelemişlerdir. Çalışmada, mevcut uygulamaların şeker pancarı ekilen alanları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca söz konusu uygulamalar nedeniyle Türkiye’ye yurtdışından şekerden daha az maliyetli olan nişasta bazlı şeker üretimi için tohum ithalatı yapıldığı ve Türkiye’nin şeker üretimi açısından ihracatçı ülke konumundan çıkarıp ithalata bağımlı hale gelmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demir (2017) çalışmasında Kars ilinde şeker pancarı üretiminin beşeri ve ekonomik önemi ile sürdürülebilirliğini incelemiştir. Çalışmada, Kars ilinde şeker pancarı tarımının irtifa, iklim, toprak, sulama ve üretim kotası gibi kısıtlayıcı faktörler nedeniyle fazla yaygınlaşmadığı, şekerpancarı üretimi ve veriminin de bu sebepler dolayısıyla ülke ortalamalarının altında bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erdinç (2017) çalışmasında, Türkiye’de şeker sanayinin gelişimi ve şeker sanayinde izlenen politikaları incelemiştir. Çalışmada söz konusu politikaların etkilerini

belirleyebilmek amacıyla, bu politikaların Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada, kota uygulamalarının Avrupa Birliği Kota Düzenleme Seviyelerine göre yeniden düzenlenerek kendi kendine yetebilme politikasının daha etkin hale getirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, şeker pancarı tarımının desteklenerek şeker üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve böylece Türkiye'nin dünya piyasalarındaki rekabet gücünün artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Karadeniz (2016) çalışmasında Erzincan ilinde şeker pancarı tarımının coğrafi dağılışını ve pancar üretimindeki başlıca sorunları incelemiştir. Çalışmada, Türkiye'de küresel şeker politikaları çerçevesinde uygulanan şeker pancarı üretimindeki kota uygulamalarının, Erzincan ilindeki pancar ekim alanlarını giderek daralttığı ve pancar üreten çiftçi sayısını da azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Koç ve Bulut (2016) çalışmalarında Yozgat ilinin Türkiye şeker pancarı üretimindeki yeri ve önemini incelemek amacıyla korelasyon analizi uygulamışlar, ildeki toplam tarım alanları ile şeker pancarı üretimi, şeker pancarı ekim alanı ve şeker pancar verimi arasında yüksek düzeyde korelasyon olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tosun ve Arslan (2016) çalışmalarında yeni şeker kanunu sonrasında Türkiye şeker piyasasında meydana gelen değişimleri ve bu değişimlerin şeker üretimi üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Kotalı üretim sisteminin sektördeki aşırı stok riskini azaltırken, nişasta bazlı şeker ve kimyasal tatlandırıcıların tüketiminin şekere alternatif olarak yaygınlaştığı ve bu durumun Türkiye açısından önemli bir risk olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kaya (2015) çalışmasında küresel ve bölgesel şeker politikalarının Türkiye şeker fabrikaları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma'da yeni şeker yasasının Ağrı Şeker Fabrikası ve bu fabrikaya pancar veren üreticilerin şeker pancarı tarımında yaşadıkları sorunları analiz etmiştir. Çalışmada son yıllarda Türkiye'de izlenen şeker politikalarının Ağrı ilinde şeker pancarı ve şeker üretimini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Güneş, Gün, Gülçubuk, & Olhan (2004) çalışmalarında, Türkiye'de uygulanan şeker politikalarının şeker pancarı üretime etkisini incelemişlerdir. Çalışmada Ankara'nın Polatlı ilçesinde tarım işletmelerine anket uygulaması yapılmış ve yeni şeker kanunu ile getirilen şeker kotalarının üreticileri yeni ürün arayışına soktuğu ve şeker pancarı üretimini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca çalışmada, tatlandırıcılara sunulan imtiyazlardan dolayı Türkiye'de şekerin yerini giderek nişasta bazlı şekere bıraktığını belirtmişlerdir.

2. Türkiye'de Şeker Pancarı Üretimi

Şeker üretimi yan ürünleriyle birlikte düşünüldüğünde gıda sektörü başta olmak üzere, taşımacılık, kimya ve alkol sanayilerine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle şeker, diğer ürünlerle karşılaştırıldığında ekonomik katkısı yüksek olan bir üründür. Ekonomik katkısının yüksek olması, tüm dünyada şekeri stratejik öneme sahip bir ürün yapmaktadır (Dikmen & Bozdağ, 2018, s. 453). Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar şeker piyasasında istikrarı sağlamak amacıyla üretim kotaları, tarifeler ve

taban fiyat uygulamaları gibi önlemleri uygulamaya koymuşlardır (Kaya, 2015, s. 42). Bu önlemler yalnızca belirli ülkeler için değil, şeker üretimi gerçekleştiren tüm ülkeler için zorunlu hale gelmiştir (Kepenoğlu, 2008, s. 1). Türkiye de bu politikalara uyum sağlamak ve sektörü korumak amacıyla düzenlemeler yapan ülkeler arasında yer almıştır.

Türkiye şeker pancarından şeker üreten önemli ülkelerden biri olup, Türkiye’de yıllık yaklaşık 21 milyon ton şeker pancarı üretilmektedir. Türkiye’deki şeker pancarı üretimi sırasıyla Rusya, Fransa ve ABD’den sonra dünyada dördüncü sırada gelmektedir (Food and Agriculture Organization of the United Nations [FAOSTAT], 2019). Türkiye’nin pancar şekeri üreten ülkeler arasındaki bu konumu, ulusal tarım politikası doğrultusunda pancar üretimini korumak için başlı başına bir sebep oluşturmaktadır (Sosyo Ekonomik Değerlendirme Komitesi [SEDK], 2017). Ancak şeker üretiminin ekonomide çok yönlü katkılarının olması, Türkiye’nin şeker üretimini korumak zorunda olmasının asıl sebebidir (Kaya, 2015, s. 50). Türkiye’de şeker üretimi ile tüketimi arasındaki dengenin kurulabilmesi, üreticilere düzenli bir gelir sağlanması, fabrikaların verimlilik ilkelerine göre optimum kapasite ile çalıştırılması, tarımsal desteklerle ilgili devlet bütçesindeki yükün azaltılması gibi amaçlarla 1998 yılı ekim döneminden başlamak üzere kotalı üretim uygulamasına geçilmiştir (Tuğcu, 2009, s. 30). Ardından 19 Nisan 2001 tarihinde halen uygulanmakta olan 4634 sayılı Şeker Kanunu yürürlüğe girmiştir (Erdinç, 2017, s. 15). Yeni Şeker Yasası ile şeker pancarına verilen yüksek destek politikasına son verilerek, şeker fabrikalarının özel sektöre devrini sağlamaya yönelik düzenlemelerin altyapısını hazırlamıştır. Bu kotaların Türkiye’nin şeker pancarı ekim ve üretimi üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla 2005-2018 yıllarında Türkiye’de şeker pancarı ekilen ve hasat edilen alan, üretim miktarı ve verim değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Türkiye Şeker Pancarı Ekim Alanı, Hasat Edilen Alan, Üretim Miktarları ve Verimlilik Düzeyleri

Yıllar	Ekilen alan (dekar)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/dekar)
2005	3.358.120	3.355.560	15.181.247	4.524
2006	3.256.995	3.237.141	14.452.162	4.464
2007	3.002.421	2.988.692	12.414.715	4.154
2008	3.219.806	3.207.307	15.488.332	4.829
2009	3.244.428	3.239.704	17.274.674	5.332
2010	3.291.669	3.286.513	17.942.112	5.459
2011	2.972.648	2.938.411	16.126.489	5.488
2012	2.806.945	2.801.858	14.919.940	5.325
2013	2.913.282	2.909.097	16.488.590	5.668
2014	2.887.851	2.874.607	16.743.045	5.824
2015	2.744.873	2.739.912	16.022.783	5.848
2016	3.224.477	3.219.533	19.592.731	6.086
2017	3.392.742	3.388.829	21.149.020	6.241
2018	2.921.044	2.906.976	17.436.100	5.998

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)

Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye’de 2018 yılında 2.906.976 dekar alanda 17.436.100 ton şeker pancarı üretildiği ve dekar başına 5998 kg verim elde edildiği görülmektedir. Şeker pancarı ekilen ve hasat edilen alanların büyüklüğüne bakıldığında, ekim ve hasat alanlarının sürekli dalgalanma gösterdiği ancak söz konusu alanların büyüklüğünün düzenli bir artma ya da azalma eğilimi göstermediği anlaşılmaktadır. Şeker pancarı üretim miktarı ise yıllar itibarıyla genel olarak artmış, ancak bazı yıllar verimlilikteki düşüşe bağlı olarak azalmıştır. Ayrıca, Türkiye’de şeker pancarı verimine bakıldığında, 2018 yılı hariç, verimin yıllar itibarıyla sürekli arttığı görülmektedir.

3. Kütahya’da Şeker ve Şeker Pancarı Üretimi

Ekonomisi büyük ölçüde tarımsal faaliyetlere dayanan Kütahya’nın yüz ölçümünün yalnızca %26’sı (316.713 hektar) tarıma elverişlidir. Ancak bunun yalnızca 83.317 hektarı sulu tarım arazisi, 233.396 hektarı ise kuru tarım arazisidir. Tarıma elverişli alanların ise 246.228 hektarı tahıl ve endüstri bitkilerine, 53.794 hektarı nadas arazilerine, 6.684 hektarı sebze bahçelerine, 10.007 hektarı ise meyve, içecek ve baharat bitkilerine ayrılmıştır. Kütahya genelinde 2018 yılı itibarıyla şeker pancarı ekimine ayrılan toplam alan yaklaşık 6 bin hektardır. Kütahya’nın tarımsal üretim dokusu incelendiğinde tarım arazilerinin yaklaşık 140 bin hektarına buğday, 38 bin hektarına arpa, 34 bin dekarına yem bitkileri 11 bin hektarına nohut ve 2 bin dekarına kuru fasulye ekildiği görülmektedir. Tarla bitkileri içerisindeki payına bakıldığında şeker pancarının beşinci sırada geldiği görülmektedir (TÜİK, 2019).

Kütahya’da şeker üretimi Kütahya Şeker Fabrikası’nın 4 Kasım 1954 yılında hizmete girmesiyle başlamıştır. Kütahya Şeker Fabrikası için 2004 yılında özelleştirme kararı verilmiş ve fabrikanın satışı gerçekleştirilmiştir. Kütahya için getirisi yüksek olan şeker pancarının 2005 yılından günümüze ekim alanları, üretim miktarları ve verimlilik oranları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Kütahya’da Pancar Ekim Alanları, Üretim Miktarları ve Verimlilik Düzeyleri

Yıllar	Ekilen alan (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/dekar)
2005	60.610	259.349	4.351
2006	52.056	219.360	4.214
2007	48.659	183.175	3.764
2008	56.112	293.271	5.239
2009	44.488	232.543	5.228
2010	53.830	275.398	5.116
2011	49.011	238.635	4.878
2012	45.297	215.135	4.749
2013	42.721	217.426	5.089
2014	41.533	225.498	5.431
2015	37.506	185.989	4.959
2016	42.476	235.313	5.540
2017	48.830	266.324	5.455
2018	50.137	266.960	5.325

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Tablo 2 incelendiğinde, Kütahya’da şeker pancarı ekim alanlarının 60.610 dekar ile 2005 yılında en geniş sınıra ulaştığı ve daha sonra ortalama olarak giderek daha az alana ekim yapıldığı görülmektedir. Şeker pancarı üretiminin en yüksek olduğu yıl, ekim yapılan en geniş alana paralel olarak 293.271 ton ile 2008’dir. Daha sonra verimlilikteki ve ekilen alanlara bağlı olarak üretim miktarları sürekli olarak değişiklik göstermiştir.

Tablo 3. Kütahya İlçeleri Pancar Ekim Alanları, Üretim Miktarları ve Verimlilik Düzeyleri

İlçeler	Ekilen alan (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/dekar)
Merkez	7.982	41.954	5.256
Altıntaş	30.188	201.948	6.690
Aslanapa	10.745	54.766	5.352
Çavdarhisar	3.991	15.256	3.823
Dumlupınar	563	2.689	4.776
Emet	1.023	3.667	3.585
Gediz	819	3.912	4.777
Hisarcık	2	6	3.000
Simav	460	2.200	4.783
Tavşanlı	614	2.787	4.539
Toplam	56.387	329.185	5.838

Kaynak: (TÜİK, 2019)

2018 yılında Kütahya ilçelerindeki şeker pancarı ekim alanları, üretim miktarları ve verimlilik düzeyleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde Kütahya şeker pancarı ekim alanlarının % 54’ünün Altıntaş ilçesinde bulunduğu ve Kütahya’da üretilen şeker pancarının %61’inin Altıntaş ilçesinden karşılandığı görülmektedir. Şeker pancarı ekim alanı ve üretim miktarında Altıntaş ilçesini sırasıyla; Aslanapa, Merkez ve Çavdarhisar ilçeleri takip etmektedir. Birlikte Kütahya’nın şeker pancarının %95’ini üreten bu dört ilçenin verimlilik farkları incelendiğinde, dekar başına 6.690 Kg ile Altıntaş’ın pancar üretiminde en verimli ilçe olduğu görülmektedir. Şeker pancarı üretiminde dördüncü sırada yer alan Çavdarhisar ile Altıntaş arasındaki verimlilik farkı ise yaklaşık %60’dır.

4. Şeker ve Şeker Pancarı Üretiminin Kütahya Ekonomisine Katkısı

Çiftçiye mekanizasyonu, gübreyi ve tarım ilacını kullanmayı öğreten şeker pancarı tarımı, çiftçiyi köye ve tarlaya bağlayarak köyden kente göçün önlenmesine katkıda bulunmakta, pancar üretimi yapan ailelerin bütün fertlerine istihdam olanağı sunmakta ve kırsal kesimin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır (Erdinç, 2017, s. 12; Kaya, 2015, s. 44; Dikmen & Bozdağ, 2018, s. 456).

İlçe bazında Kütahya Şeker Fabrikası’na pancar teslim eden çiftçi sayısı, çiftçiye ödenen toplam ve ortalama pancar bedeli ve dekar başına ortalama gelirler Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. İlçe Bazında Pancar Teslim Eden Çiftçi Sayısı ve Pancar Gelirleri

İlçeler	Pancar Teslim Eden Çiftçi (Adet)	Çiftçiye Ödenen Bedeller Toplamı (TL)	Çiftçi Başına Ortalama Gelir (TL)	Dekar Başına Ortalama Gelir (TL/dekar)
Merkez	212	9.482.963	44.730	1.409
Altıntaş	563	36.294.330	64.465	1.284
Aslanapa	311	13.721.997	44.122	1.054
Toplam	1.086	59.499.290	153.317	3.747

Kaynak: (Kütahya Şeker Fabrikası Anonim Şirketi [KŞFAŞ], 2019)

Tablo 4 incelendiğinde 2018 yılında Kütahya’da şeker pancarı üreten 1.086 üreticiye toplam 59.499.290 TL pancar parası ödendiği görülmektedir. Bu değer arazi büyüklüğü eşit kabul edilmek koşuluyla üretici sayısına oranlandığında üretici başına ortalama 153.317 TL gelir düştüğü görülmektedir. 2018 yılında Kütahya’da şeker pancarından dekar başına ortalama 3.747 TL gelir elde edilmiştir. Kütahya Merkez dekar başına ortalama 1.409 TL gelir ile birinci sırada iken, Altıntaş ilçesi dekar başına ortalama 1.284 TL gelir ile ikinci sırada, Aslanapa ilçesi ise dekar başına ortalama 1.054 TL gelir ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Pancardan şeker dışında melas ve küspe elde edilmektedir. Şeker üretildikten sonra ortaya çıkan melas yem, alkol, maya, kozmetik ve kimya sanayilerinde kullanılabildiği gibi; pancar atığı olan küspe de hayvan yemi olarak hayvancılık ile uğraşanlar için oldukça ucuz bir alternatif oluşturmaktadır (SEDK, 2017). Türkiye’de pancar üreticileri teslim ettikleri net pancar miktarının %25’i oranında yaş küspe alabildikleri için pancar üretimi kırsal kesime ek bir gelir de sağlamaktadır. Bir şeker pancarı üreticisinin 2018 yılında ürettiği pancarın tonundan ortalama kazancı 26 TL’dir (Bıyık & Ertürk Atabey, 2017, s. 183; Kepenoğlu, 2008, s. 39-41; Şimşek, 2018, s. 1147; Kütahya Pancar Ekicileri Kooperatifi [KPEK], 2019).

Kütahya şeker fabrikasının 2005-2018 yılları ortalama şeker, küspe ve melas üretim miktarları ile istihdam edilen işgücü sayısı Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Kütahya Şeker Fabrikası Ortalama Şeker, Küspe ve Melas Üretim Miktarları İle İstihdam Edilen İşgücü Sayısı

Yıllar	Ortalama Şeker Üretim Miktarı (Ton)	Ortalama Küspe Üretim Miktarı (Ton)	Ortalama Melas Üretim Miktarı (Ton)	Ortalama İstihdam Edilen İşgücü Sayısı (Adet)
2005	38.000	51.870	7.780	320
2006	30.000	43.872	6.580	314
2007	26.300	36.635	5.495	314
2008	42.000	58.654	8.798	293
2009	38.800	46.508	6.976	339
2010	33.900	55.079	8.261	342
2011	31.400	47.727	7.159	358
2012	34.000	43.027	6.454	309

2013	34.700	43.485	6.522	267
2014	37.600	45.100	6.764	258
2015	31.900	37.200	5.579	262
2016	50.500	47.062	7.059	279
2017	49.000	53.264	7.989	295
2018	44.900	53.392	8.000	300

Kaynak: (KŞFAŞ, 2019; KPEK, 2019)

Tablo 5 incelendiğinde 2018 yılında Kütahya Şeker Fabrikasında 45.000 ton şeker üretildiği görülmektedir. 2018 yılında şekerin Kg fiyatının 3,07 TL olduğu göz önüne alındığında (KŞFAŞ, 2019), Kütahya Şeker Fabrikası'nın 2018 yılında ürettiği şekerin parasal değerinin yaklaşık 138 milyon TL olduğu görülmektedir. Tabloya göre, Kütahya şeker fabrikasında yıllık ortalama 50.000 ton pancar küspesi üretildiği görülmektedir. 2018 yılında bir ton küspenin ortalama fiyatının 130 TL olduğu göz önüne alındığında, bu küspenin ekonomik değeri ortalama 6,5 milyon TL'dir. Aynı şekilde Tablo 5 dikkate alınarak Kütahya Şeker Fabrikası'nda üretilen melasın değeri hesaplandığında, 2018 yılında bir tonu 940 TL olan ortalama 7 bin ton melasın Kütahya'da yarattığı ekonomik değerinin 7,9 milyon TL olduğu görülmektedir.

Şeker fabrikalarının üretim sürecinde fabrika, müdürlük ve fabrika tesislerinde memur, işçi ve hizmetli istihdamına gereksinim duyulmakta ve bu ihtiyaç doğrultusunda yıl içerisinde kısmi ya da tam zamanlı çalışanlar bulunmaktadır. Özellikle şeker fabrikalarında yoğun çalışmanın gerçekleştirildiği kampanya dönemlerinde çok sayıda geçici işçiye ihtiyaç duyulmaktadır (Çiçek & Acar, 2018, s. 112). Dolayısıyla, şeker pancarı tarımının pancar üreticisine sağladığı gelirin yanı sıra, şeker fabrikaları da buldukları ilde yarattıkları istihdam olanakları ile işsizliği azaltabilmektedirler. Tablo 5 incelendiğinde, Kütahya Şeker Fabrikası'nda her yıl istihdam edilen daimi işgücü sayısının ortalama olarak 300 kişi olduğu görülmektedir. Geçici işçilerde göz önüne alındığında, fabrika yıllık ortalama 700 kişilik bir istihdam oluşturmaktadır (KŞFAŞ, 2019).

Tablo 5 incelendiğinde, gerek şeker gerekse şeker üretim sürecinde ortaya çıkan küspe ve melas ile Kütahya ekonomisinde büyük bir katma değer oluştuğu görülmektedir. Bunun yanı sıra şekerin, şeker pancarının, küspenin ve melasın taşınması ayrı bir istihdam alanı ve gelir kaynağı sağlamaktadır (Şimşek, 2018, s. 1149; Dikmen & Bozdağ, 2018, s. 456). Ayrıca, üretici ile fabrika arasında sözleşme ile belirlenen pancar miktarının fabrika tarafından satın alınma garantisinin olması, üreticinin gelir akışının düzenli olmasını sağlamak ve üretici için belirsizliği azaltmaktadır (KŞFAŞ, 2019).

5. Veri ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı; 1998 itibarıyla şeker pancarı üreticilerine uygulanan pancar üretim kotalarının Kütahya'da şeker pancarı üretimine ve üreticilerin sosyo-ekonomik durumlarına etkilerinin araştırılmasıdır. Bu amaca yönelik olarak Kütahya'da şeker pancarı üreten 60 pancar üreticisine anket uygulanmıştır. Anket uygulanacak pancar üreticileri kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarına belirlendiği tesadüfi

olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örneklemede veriler, ana kütlede en kolay, hızlı ve ekonomik şekilde toplanmaktadır (Haşiloğlu, Baran, & Aydın, 2015, s. 20).

Üreticilerin seçiminde, araştırmanın temel sorusu olan “pancar üretim kotalarının üreticilerin yetiştirdiği ürün miktarı ve sosyo-ekonomik özellikleri üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi amacıyla, en az 20 yıldır pancar üretimi yapan üreticiler esas alınmıştır. Üreticilerin pancar üretim faaliyetinde baz alınan bu süre; 1998 yılında pancar üreticilerine getirilen üretim kotasının öncesi ve sonrasındaki gelişmelerin doğru değerlendirilebilmesi için gereken süre dikkate alınarak belirlenmiştir. Böylece üreticinin anket sorularına vereceği cevaplarda, kota öncesi ve sonrası üretim koşullarında meydana gelen farkların daha net analiz edilebilmesi hedeflenmiştir. Örneklem alınacak üretici özellikleri belirlendikten sonra, hazırlanan anketler Kütahya Şeker Fabrikası'nın kampanya dönemi içinde (27 Eylül- 27 Aralık) fabrikaya ürün teslimi için gelen üreticilere uygulanmıştır.

Anket, üreticilerin demografik özelliklerini, üretim ile ilgili bilgilerini ve şeker yasası sonrasındaki değişikliklere ilişkin görüşlerini elde etmeye yönelik olarak (daha önce yapılan benzer çalışmalardan da yararlanılarak) tarafımızca düzenlenmiştir.

6. Bulgular

Yapılan anket sonucu elde edilen veriler IBM SPSS 22 Paket Programı yardımıyla değerlendirilmiştir. Analizde kolaylık sağlamak amacıyla veri girişi yapılırken üreticilerin verdikleri bilgiler dikkate alınarak, veriler gruplara ayrılmıştır. Elde edilen verilerin frekans dağılımları ve çapraz tablo analizleri yapılmış, sonuçlar tablolaraştırılarak yorumlanmıştır.

Analiz sonuçlarından elde edilen bulgulardan üreticilerin demografik özellikleri incelendiğinde; tüm üreticilerin %26,7'sinin 30-40, %33,3'ünün 41-50, %30'unun 51-60 ve %10'unun 61-70 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Üreticilerin %8,3'ü sadece okuryazar iken, %53,3'ü ilkökul, %28,3'ü ortaokul ve %10'u lise mezunudur. Üreticilerin şeker pancarı yetiştiriciliği yaptığı süre incelendiğinde ise; %46,7'sinin 20-25, %18,3'ünün 26-30, %25'inin 31-40 ve %10'unun 41 ve üzeri yıldır pancar ürettiği anlaşılmaktadır.

Üreticilerin sahip oldukları arazi büyüklükleri incelendiğinde; üreticilerin %23,3'ünün 50-150 dekar, %11,7'sinin 151-250 dekar, %18,3'ünün 251-350 dekar, %21,7'sinin 351-450 dekar ve % 25'inin ise 451 dekar ve daha büyük araziye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu arazilerin kaç parçadan oluştuğu incelendiğinde; %11,7'sinin 1-10 parsel, %33,3'ünün 11-20 parsel, %21,7'sinin 21-30 parsel, %18,3'ünün 31-40 parsel, %8,3'ünün 41-50 parsel ve %6,7'sinin 51 ve daha fazla parselden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üreticilerin sahip oldukları arazilerin ne kadarını şeker pancarı üretimi için kullandıkları incelendiğinde; tüm katılımcıların %30'unun 1-50 dekar, %31,7'sinin 51-100 dekar, %10'unun 101-150 dekar, %11,7'sinin 151-200 ve %16,7'sinin 201 dekar ve üzerinde şeker pancarı ürettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Üreticilerin kota sonrası tarım kredisi kullanım sıklıklarında meydana gelen değişimler incelendiğinde; üreticilerin %50'sinin kota sonrası kredi kullanım sıklığının

arttığı, %45'inin kredi ihtiyacında bir değişiklik olmadığı, %5'inin kredi kullanımının ise azaldığı anlaşılmıştır. Üreticilerin %30'u hiç tarım kredisi kullanmamakta, %40'ı her yıl kredi kullanmakta ve %30'unun nadiren kredi kullanmaktadır. Üreticilerin kota uygulaması sonrasında kredilerini ödeme durumlarında meydana gelen değişiklikler incelendiğinde ise; %13,3'ünün ödemelerinde eskisinden daha az güçlük yaşadığı, %45'inin geri ödeme durumlarında bir değişiklik yaşamadıkları, %36,7'sinin ise ödemelerinde daha çok güçlük çektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Pancar üreticilerinin kota sonrası pancar ekim alanları, üretim miktarları ve pancar gelirlerindeki yüzde değişimler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Üreticilerin Kota Sonrası Pancar Ekim Alanları ve Üretim Miktarları ve Pancar Gelirlerindeki Değişimlere İlişkin İstatistikî Bilgiler

	Pancar Ekilen Alandaki Değişim %	Üretilen Pancar Miktarındaki Değişim %	Pancardan Elde Edilen Gelirdeki Değişim %
Arttı	35	56,7	41,6
Değişmedi	46,7	25	53,3
Azaldı	18,3	18,3	5,1
Toplam	100	100	100

Tablo 6 incelendiğinde; kota uygulaması sonrasında üreticilerin %35'inin pancar ektiği alanın arttığı, %46,7'sinin pancar ektiği alanın değişmediği ve %18,3'ünün pancar ektiği alanın azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte üreticilerin %56,7'sinin ürettiği pancar miktarının arttığı, %25'inin ürettiği pancar miktarının değişmediği ve %18,3'ünün ürettiği pancar miktarının azaldığı görülmektedir. Üreticilerin ektiği ve hasat ettiği pancar miktarındaki değişimler sonucunda, üreticilerin %41,6'sının pancardan elde ettiği gelirlerin arttığı, %53,3'ünün gelirinde bir değişiklik olmadığı ve %5,1'inin gelirinin azaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Kota Sonrası İşgücü, Ücretler, Girdi Miktarı ve Göç Sayısındaki Değişim

	İşgücü Sayısındaki Değişim %	İşçi Ücretlerindeki Değişim %	İlaç ve Gübre Kullanımındaki Değişim %
Azaldı	65	0	0
Değişmedi	6,7	1,7	10
Arttı	28,3	98,3	90
Toplam	100	100	100

Üreticilerin kota sonrası pancar üretiminde istihdam edilen iş gücü sayısı, işçi ücretlerindeki değişim, ilaç ve gübre gibi girdilerin kullanımı ve göç edenlerin sayısındaki değişim ile ilgili düşünceleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde, Kütahya'daki şeker pancarı üreticilerinin %65'inin kota sonrası dönemlerde pancar üretiminde istihdam edilen işgücü sayısının azaldığını, %6,7'sinin değişmediğini, %28,3'ünün ise arttığını düşündükleri görülmektedir. Üreticilerin işçi ücretlerindeki değişime ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, üreticilerin hiçbirinin işçi ücretlerinin azaldığını düşünmediği, %1,7'sinin işçi

ücretlerinde değişim olmadığını düşündüğü ve %98,3'ünün işçi ücretlerinin arttığını düşündüğü görülmektedir. Üreticilerin ilaç ve gübre gibi girdilerin kullanımındaki değişime ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde ise, üreticilerin hiçbirinin ilaç ve gübre kullanımının azaldığını düşünmediği, %10'unun ilaç ve gübre kullanımının değişmediğini ve %90'ının arttığını düşündüğü görülmektedir.

Kütahya Şeker Fabrikası ile yaptıkları yıllık şeker pancarı sözleşmesine konu olan miktardan daha yüksek miktarda şeker pancarı üreten pancar üreticilerinin, ürettikleri fazla pancarı nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bilgiler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Kota Miktarını Aşan Üreticilerin Fazla Pancarı Kullanma Alternatifleri

	N	%
C Kotasından Fabrikaya Sattım	16	40
Kotasını Tamamlayanlara Sattım	18	45
Başka İllere sattım	6	15
Toplam	40	100

Anket sonuçlarına göre, pancar üreticilerinin %66'sı Kütahya Şeker Fabrikası ile gerçekleştirdiği pancar taahhüt sözleşmesinde belirtilen miktarın üzerinde pancar hasat ederek kotalarını aşmaktadırlar. Tablo 8'e göre bu üreticilerin %40'ı ürettikleri fazla pancarı C kotasından fabrikaya satmaktadırlar. C şeker: A ve B kotaları dışında üretilen ve yurt içinde pazarlanamayan şeker ile işlenmek üzere ihraç kaydıyla temin edilen ham ve beyaz şeker ifade etmektedir (Resmi Gazete, 2002). Kotasını aşan üreticilerin %45'i ürettikleri fazla pancarı fabrika ile yaptığı sözleşmede taahhüt ettiği miktarı üretemeyen pancar üreticilerine satmaktadırlar. Kotasını aşan üreticilerin %15'i ise, ellerindeki pancar fazlasını başka illerdeki pancar üreticileri ya da fabrikalara satmaktadırlar.

Son beş yıl içinde Kütahya Şeker Fabrikası ile yaptıkları yıllık şeker pancarı sözleşmesine konu olan miktardan daha yüksek miktarda şeker pancarı üretemeyen pancar üreticilerinin, bu durumun nedenlerine ilişkin görüşleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Kotasını Aşamayan Üreticilerin Duruma İlişkin Değerlendirmeleri

	N	%
Toprağın verimliliği	5	25
Toprağa ayrılan zaman ve yapılan bakım	2	10
Arazilerin parçalı olması	7	35
Sulama imkânlarındaki yetersizlik	6	30
Toplam	20	100

Anket sonuçlarına göre pancar üreticilerinin %34'ü, son beş yılda Kütahya Şeker Fabrikası ile gerçekleştirdiği pancar taahhüt sözleşmesinde belirtilen miktarın üzerinde hasat gerçekleştirememiştir. Tablo 9'a göre kotasını hiç aşamayan üreticilerin %25'i bu durumun işlettiği toprağın verimliliğinden kaynaklandığını düşünmektedir. Kotasını aşamayan üreticilerin %10'u bu durumun üretim teknikleri, torağa ayrılan bakım ve zaman ile ilgili olduğunu, %35'i arazilerin parçalı olmasının durumun en büyük sebebi olduğunu düşünmektedir. Kotasını dolduramayan üreticilerin %30'u ise, taahhüt

ettikleri miktarların üzerine hiç çıkamamalarının nedeni olarak sulama imkânlarındaki kısıtlılıkları görmektedir.

Kütahya'daki şeker pancarı üreticilerinin sahip oldukları arazilerin parçalılığı ile ürettikleri pancar miktarları arasındaki ilişki Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Arazilerin Parça Sayısı ile Üretilen Pancar Miktarının Çapraz Analizi

Arazi toplamı kaç parsel?	Kota sonrası üretebileceğiniz maksimum pancarı mı üretiyorsunuz?		Toplam %
	Evet (%)	Hayır(%)	
1-10	86	14	11
11-20	70	30	34
21-30	62	38	22
31-40	55	45	18
41-50	40	60	9
51+	25	75	6
Toplam	65	35	100

Tablo 10 incelendiğinde, arazileri 1-10 parça arasında olan üreticilerin yalnızca %14'ünün, 11-20 parça olan üreticilerin %30'unun, 21-30 parça olan üreticilerin %38'inin, 31-40 parça olan üreticilerin %45'inin, 41-50 parça olan üreticilerin %60'ının ve 51 ve üzeri parçalı araziye sahip olan üreticilerin ise %75'inin üretebilecekleri maksimum pancarı üretmedikleri görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, Kütahya'da arazi parçalılığı arttıkça, üreticilerin maksimum pancar miktarına ulaşamadıkları görülmektedir.

SONUÇ

Dünyada şeker piyasasını düzenleyen kuruluşlara üye olan Türkiye, küresel şeker politikaları çerçevesinde 1998 yılından itibaren şeker pancarı üretiminde kota uygulamaya başlamıştır (Karadeniz, 2016). Bu çalışmada, kota uygulamasının Kütahya'da şeker pancarı ekim alanları ve pancar üretim miktarlarına etkisinin belirlenmesi amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Anket sonuçları incelendiğinde, Türkiye'de kota uygulamalarının pancar ekim alanlarını ve üretilen pancar miktarlarını son derece azalttığı sonucuna ulaşan diğer çalışmaların (Kepenoğlu, 2008; Bıyık & Ertürk Atabey, 2017; Kaya, 2015; Güneş vd., 2004; Karadeniz, 2016; Konyalı & Gaytancıoğlu, 2002) aksine, kotanın Kütahya'da pancar ekim alanları ve üretim miktarları üzerinde kısıtlı bir etkisinin bulunduğu anlaşılmıştır. Bunun nedeni ise Kütahya'da pancar üretilen arazilerin çok parçalı olması ve sulama olanaklarındaki yetersizlik başta olmak üzere, üreticilerin kota öncesindeki kısıtlarının kota uygulaması sonrasında da değişmemiş olmasıdır. Arazi parçalılığı ve sulama kanallarının yetersiz olması, pancar üreticilerinin sahip oldukları tarım alanlarını istedikleri miktarda işleyememesine neden olmakta ve bu nedenle kotaların varlığı yalnızca az parçalı araziye sahip olan üreticiler açısından önem taşımaktadır. Nitekim kota uygulaması, Kütahya'da arazisi az parçalı olan üreticilerin pancar ektiği alanların artmasına neden olurken, çok parçalı arazi sahipleri için pancar ekilen arazi büyüklüğünü azaltmıştır. Üreticilerin %46,7'sinin ise pancar ektiği alanda bir değişiklik meydana gelmemiştir.

Şeker pancarı yetiştiriciliği sulama gerektirmekte ve yetiştirildiği yerlerde sulama kanallarını zorunlu hale getirmektedir (Karadeniz, 2016, s. 332; Güneş vd., 2004). Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde, Kütahya'da pancar üreticilerinin en büyük probleminin, sulama kanallarının yetersiz olması nedeniyle sulama işlemini maliyetlerine kendileri katlanarak yapmak zorunda kalmalarıdır. Üreticiye yüklenen bu ek maliyetler, çok parçalı araziye sahip olan üreticiler başta olmak üzere, üreticilerin tam kapasite ile üretebileceklerinden daha az pancar üretmelerine neden olmakta ve pancar ekiminin coğrafi dağılımını sınırlamaktadır. Yetersiz sulama nedeniyle pancar verimlilikleri de olumsuz yönde etkilenmekte ve birim alandan elde edilen pancar miktarı azalmaktadır.

Bu nedenle Kütahya'da pancar tarımının yapıldığı alanlardaki sulama kanallarının yaygınlaştırılarak, sürdürülebilir bir sulama programının oluşturulması önem kazanmaktadır. Ayrıca hızlı bir şekilde arazi toplulaştırması yapılması suretiyle, pancar üreticilerinin maliyetlerinin azaltılması, ekim alanlarının ve üretim miktarlarının artırılması açısından en az sulama kanallarının yapılması kadar önem taşımaktadır. Bu bağlamda yapılacak düzenlemeler Kütahya'da pancar üretimi yapan üreticilerin faaliyetlerinin devamlılığı açısından da son derece önem taşımaktadır. Pancar üretiminde gerçekleşecek bir artışın, Kütahya'da yaşanan kente göç problemi üzerinde etkili olacağı ve kırsal kalkınmaya olumlu katkıları olacağı açıktır.

KAYNAKÇA

- Bıyık, G., & Ertürk Atabey, S. (2017). Gıda Rejimi Perspektifinden Türkiye’de Şeker Kanununun Değerlendirilmesi ve Bir Regülasyon Kurumu Olarak Şeker Kurulu’nun Düzenleyici Rolü. *Neşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi* , 6 (ICAF OF 2017 Özel Sayı), 178-191.
- Ceylan, R. F., İlbasmış, E., & Özkan, B. (2018). Is price significant in Planning for Sugar Beet Production? An Example from Turkey. *Mediterranean Agricultural Sciences* , 31 (2), 117-122.
- Çiçek, Ö., & Acar, O. K. (2018). Türkiye’de Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi ve İstihdam Üzerine Etkileri. *QUO VADIS Social Sciences Proceedings Book FSCongress* , 110-120.
- Demir, M. (2017). Kars İlinde Şeker Pancarı Üretiminin Beşeri ve Ekonomik Önemi, Sürdürülebilirliği. *Marmara Coğrafya Dergisi* (36), 175-190.
- Dikmen, F. H., & Bozdağ, E. G. (2018). Türkiye’de Kamu Şeker Fabrikaları İçin Bir Etkinlik Analizi: 2003-2016. *İşletme Araştırmaları Dergisi* , 10 (3), 452-470.
- Erdinç, Z. (2017). Türkiye’de Şeker Sanayinin Gelişimi ve Şeker Sanayinde İzlenen Politikalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 17 (3), 9-26.
- FAOSTAT. (2019). 12 9, 2019 tarihinde Food and Agriculture Organization of the United Nations: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QV> adresinden alındı
- Güneş, E., Gün, S., Gülçubuk, B., & Olhan, E. (2004). Türkiye’de Şeker Politikalarının Şekerpancarı Üretimine Etkileri: Ankara İli Polatlı İlçesi Araştırması., (s. 61-66). Tokat.
- Haşiloğlu, S. B., Baran, T., & Aydın, O. (2015). Pazarlama Araştırmalarındaki Potansiyel Problemlere Yönelik Bir Araştırma: Kolayda Örnekleme ve Sıklık İfadeli Ölçek Maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi* , 2 (1), 19-28.
- Karadeniz, V. (2016). Erzincan İlinde Şeker Pancarı Tarımının Coğrafi Dağılışı ve Başlıca Sorunları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 9 (46), 327-338.
- Kaya, F. (2015). Küresel ve Bölgesel Şeker Politikalarının Türkiye Şeker Fabrikalarına Etkilerine Bir Örnek; Ağrı Şeker Fabrikası. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi* (31), 41-61.
- Kepenoğlu, A. (2008). Şeker Pancarında Kota Uygulamalarının Şeker Pancarı Üretimine Etkileri ve Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumlarında Meydana Gelen Değişimler: Eskişehir İli Alpu İlçesi Araştırması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Koç, H., & Bulut, İ. (2016). Türkiye Şeker Pancarı Üretiminde Yozgat İli'nin Yeri ve Önemi. *Türk Coğrafya Dergisi* (67), 33-40.
- Koç, H., Ergün, A., & Kartal, F. (2018). Sivas İli’nde Şeker Pancarı Üreticilerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *International Journal of Geography and Geography Education* (38), 247-265.

Konyalı, S., & Gaytancıoğlu, O. (2002). Yeni Şeker Kanununun Türkiye Şeker Sanayiine Etkilerinin İncelenmesi. *Tarımsal ve Tarıma Dayalı Sanayi* (s. 310-313). Erzurum: 5. Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi Erzurum.

KPEK, Kütahya Pancar Ekicileri Kooperatifi. (2019, 12 3). Kütahya Şeker, Melas ve Küspe Üretim Miktar ve Parasal Değerleri. Kütahya.

KŞFAŞ, Kütahya Şeker Fabrikası Anonim Şirketi. (2019, Kasım 21). 2018 Yılı Üretim, İstihdam ve Maliyetler Raporu. Kütahya, Merkez.

Resmi Gazete. (2002, 6 28). *Tarım Reformu Uygulama Alanı Toprak Normu Esaslarının Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar* . Karar No: 2002/4285, Sayı:24799.

SEDK, Sosyo Ekonomik Değerlendirme Komitesi. (2017). *Biyogüvenlik Kurulu'na Sunulmak Üzere Sosyo-Ekonomik Değerlendirme Komitesi Tarafından Hazırlanan Rapor*. 12 9, 2019 tarihinde Türkiye Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması: <http://www.tbdbm.gov.tr/YemArsiv2.aspx> adresinden alındı

Şimşek, G. (2018). Şeker Fabrikalarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Erzurum Şeker Fabrikası Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 11 (60), 1136-1152.

Tosun, F., & Arslan, S. (2016). 4634 Sayılı Şeker Kanunu Sonrasında Türkiye Şeker Sanayinde Meydana Gelen Gelişmeler. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi* , 25 (Özel Sayı), 328-333.

Tuğcu, G. (2009). Pankobirliğin 4634 Sayılı Şeker Kanunu Çerçevesinde Ülke Şeker Piyasasındaki Yerinin Şeker Pancarı Üreticisi Açısından Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). 12 10, 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> adresinden alındı